

3 Μεθοδική διδασκαλία

Κεντρική ιδέα της διδασκαλίας της δημιουργικότητας στη Γυμναστική και γενικότερα στη Φυσική Αγωγή είναι η παραγωγή δημιουργικού έργου, που επιτελείται μέσα από ψυχοκινητικές διεργασίες με παιδαγωγική διδακτική προσέγγιση. Η μέθοδος διδασκαλίας που χρησιμοποιείται αποτελεί το θεμέλιο λίθο επάνω στο οποίο στήνεται το οικοδόμημα της δημιουργικής μάθησης και γίνεται η παραγωγή του δημιουργικού έργου. Εξάλλου η εκδήλωση και ανάπτυξη της δημιουργικότητας δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί αν δεν επιλεγεί η κατάλληλη μέθοδος διδασκαλίας ή ο κατάλληλος συνδυασμός μεθόδων. Η δημιουργικότητα φαίνεται ότι ευνοείται από ελεύθερες μεθόδους που ασκούν την αποκλίνουσα σκέψη και αφήνουν στους μαθητές περιθώρια για πρωτοβουλία και αυτενέργεια.

Η Δημιουργική Γυμναστική βασίζεται σε μια διαφοροποιημένη αντίληψη για την κίνηση, την οποία εκλαμβάνει ως μέσο για τη ψυχοκινητική ανάπτυξη του ατόμου. Η άσκηση γίνεται μέσα από δημιουργικές κινήσεις και αυτοσχδιασμό, με κυρίαρχα στοιχεία τον αυθορμητισμό και την εκφραστικότητα. Η μέθοδος διδασκαλίας που χρησιμοποιείται είναι η “έμμεση μέθοδος των πλαισίων”, που χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη περιορισμών που θέτουν τη δημιουργική εργασία σε συγκεκριμένα κινητικά πλαίσια. Δομικά στοιχεία της αποτελούν ο πειραματισμός, η διερεύνηση και η ανακάλυψη, η επίλυση προβλημάτων και η παραγωγή δημιουργικού έργου. Ανήκει στις έμμεσες μεθόδους, τις μαθητοκεντρικές, κατά τις οποίες ο μαθητής βρίσκεται στο κέντρο διδασκαλίας και ο δάσκαλος στην περιφέρεια, σε αντίθεση με τις παραδοσιακές, άμεσες μεθόδους, τις δασκαλοκεντρικές, στις οποίες ο δάσκαλος βρίσκεται στο κέντρο και ο μαθητής στην περιφέρεια.

Η έμμεση μέθοδος των πλαισίων ταυτίζεται με την αποκλίνουσα μέθοδο διδασκαλίας της Φυσικής Αγωγής των Mosston και Ashworth (1986), κατά την οποία ο μαθητής ανακαλύπτει, επιλέγει και παράγει δικές του ιδέες μέσα σε ένα συγκεκριμένο θέμα. Κεντρική ιδέα της αποκλίνουσας μεθόδου αποτελεί η θέση ότι ο μαθητής καλείται να δημιουργήσει τις δικές του συνθέσεις μέσα στα πλαίσια που θέτει ο δάσκαλος, σύμφωνα με τον κανόνα “άγνοια-αναζήτηση-ανακάλυψη” και ακολουθώντας τα τρία στάδια της αποκλίνουσας διαδικασίας: το στάδιο του ερεθίσματος, κατά το οποίο ο δάσκαλος παρουσιάζει το πρόβλημα, το στάδιο της παρέμβασης, κατά το οποίο οι μαθητές αναζητούν λύση στο πρόβλημα μέσα από τη διερεύνηση, τον πειραματισμό, την ανακάλυψη, την επίλυση προβλημάτων και τη δημιουργικότητα και τέλος το στάδιο της ανταπόκρισης εκ μέρους

των μαθητών, που αποτελεί την παραγωγή των διαφόρων ιδεών και κινητικών συνθέσεων.

Ενώ, στην παραδοσιακή, άμεση μέθοδο διδασκαλίας της Φυσικής Αγωγής οι μαθητές επαναλαμβάνουν συγκεκριμένες κινήσεις και η σχέση που αναπτύσσουν με τον διδάσκοντα είναι μέσω της επίδειξης και των οδηγιών. Οι γνωστικές λειτουργίες που χρησιμοποιούνται είναι η μνήμη και η ανάκληση και οι δύο θεμελιώδεις για τη μάθηση. Όμως, η διαδικασία της ανακάλυψης, μέσω της οποίας οι μαθητές προχωρούν πέρα από τα δεδομένα στοιχεία, διερευνούν και ανακαλύπτουν μόνοι τους, δεν περιλαμβάνεται στις παραδοσιακές μεθόδους διδασκαλίας της Φυσικής Αγωγής (Mosston & Ashworth 1986).

Στη βιβλιογραφία οι έμμεσες μέθοδοι εμφανίζονται με διάφορες ονομασίες όπως μέθοδος λύσης προβλημάτων, μέθοδος λήψης αποφάσεων, συμμετοχική μέθοδος, οριζόντια μέθοδος, αποκλίνουσα μέθοδος ή καθοδηγούμενη εφευρετικότητα (Arnhein & Pestolesi, 1978, Chadler, 1988, Zervas et al., 1982, Mancini et al., 1976, Martinek et al., 1977, Miller et al., 1974, Mosston & Ashworth, 1986, Riston, 1987, Schempp, 1983, Vannier & Gallahue, 1978). Πάντως, οι έμμεσες μέθοδοι είναι γενικά ελεύθερες μέθοδοι διδασκαλίας της κίνησης, που εμπεριέχουν όμως και κάποιους περιορισμούς (Emmanouel et al., 1992, Θεοδωράκου & Ζέρβας, 1997). Κατ' άλλους ερευνητές (Bilbrough & Jones, 1972, Kirchner et al., 1978) γίνεται διαχωρισμός μεταξύ της έμμεσης μεθόδου και της μεθόδου των περιορισμών. Στην περίπτωση αυτή μεταξύ της έμμεσης και άμεσης μεθόδου που βρίσκονται σε δύο εκ διαμέτρου αντίθετα σημεία, τοποθετείται η μέθοδος των περιορισμών. Σύμφωνα μ' αυτή τη θέση η μέθοδος των περιορισμών περιλαμβάνει στοιχεία της έμμεσης και της άμεσης μεθόδου και θεωρείται ως η πλέον αποτελεσματική μέθοδος διδασκαλίας, επειδή συνδυάζει τα προτερήματα της άμεσης και της έμμεσης, ενώ περιορίζει τα μειονεκτήματά τους (Bilbrough & Jones, 1972).

Η κύρια διαφορά της άμεσης και της έμμεσης μεθόδου διδασκαλίας επικεντρώνεται στο βαθμό ελευθερίας που η κάθε μια επιτρέπει στους διδασκόμενους. Θεωρητικά, στην αμιγή άμεση μέθοδο, ο βαθμός ελευθερίας από την πλευρά των διδασκομένων είναι μηδενικός, ενώ στη αμιγή έμμεση μέθοδο οι ασκούμενοι έχουν πλήρη ελευθερία. Στην πράξη αυτό θα σήμαινε ότι, στην πρώτη περίπτωση οι διδασκόμενοι δεν έχουν καμιά πρωτοβουλία και καμιά συμμετοχή στις αποφάσεις και επιλογές σχετικά με το μάθημα, ενώ στη δεύτερη περίπτωση οι πρωτοβουλίες, οι αποφάσεις και οι επιλογές είναι θέμα αποκλειστικά και μόνο των διδασκομένων. Όμως, σε πραγματικές διδακτικές καταστάσεις αυτό, κατά γράμμα, δεν συμβαίνει. Και στην άμεση μέθοδο μπορεί να υπάρχουν κάποια στοιχεία έμμεσης και στην έμμεση κάποια στοιχεία άμεσης. Η έμμεση μέθοδος των πλαισίων (Θεοδωράκου, 2000), που χρησιμοποιείται στη Δημιουργική Γυμναστική είναι στη βάση μια έμμεση μέθοδος διδασκαλίας που έχει και κάποια στοιχεία της άμεσης μεθόδου, υπό τη μορφή περιορισμών, ορίων.

Οι μέθοδοι διδασκαλίας και οι μεταξύ τους διαβαθμίσεις εμφανίζονται παραστατικά στο παρακάτω σχήμα (Θεοδωράκου, 2010), όπου το σκούρο χρώμα αντιπροσωπεύει την

άμεση και το αγνό την έμμεση μέθοδο. Ο βαθμός ελευθερίας και η συμμετοχή στη λήψη απόφασης καθορίζουν αν η μέθοδος είναι άμεση-δασκαλοκεντρική ή έμμεση-μαθητοκεντρική. Το σημείο στο οποίο τοποθετείται η εκάστοτε διδασκαλία, επάνω σε μια νοερή οριζόντια γραμμή στο παρακάτω σχήμα, δείχνει αν αυτή τείνει προς τη δασκαλοκεντρική ή προς τη μαθητοκεντρική μέθοδο και επίσης δείχνει την ποσοστιαία συμμετοχή της κάθε μεθόδου στη διδασκαλία. Αν για παράδειγμα το σημείο επάνω στη νοερή οριζόντια γραμμή βρίσκεται προς τα αριστερά, τότε σαφώς η διδασκαλία είναι περισσότερο δασκαλοκεντρική, ενώ αν το σημείο βρίσκεται προς τα δεξιά είναι περισσότερο μαθητοκεντρική. Η απόλυτα δασκαλοκεντρική διδασκαλία τοποθετείται στο τελείως αριστερό άκρο του σχήματος και η απόλυτα μαθητοκεντρική στο τελείως δεξιό άκρο αντίστοιχα. Είναι ευνόητο ότι αν το σημείο στη νοερή γραμμή που καθορίζει τη διδασκαλία βρίσκεται ακριβώς στο κέντρο του σχήματος, τότε η διδασκαλία είναι 50% δασκαλοκεντρική και 50% μαθητοκεντρική.

Άμεση και έμμεση μέθοδος διδασκαλίας και οι μεταξύ τους διαβαθμίσεις
 Θεοδωράκου, 2010



Οι περιορισμοί οριοθετούν το κινητικό πρόβλημα μέσα σε κάποια συγκεκριμένα πλαίσια και έχουν σχέση με τις δραστηριότητες του μαθήματος. Δεν μπορούν, όμως, να λειτουργούν ανασταλτικά στη δημιουργική και εκφραστική διάθεση των ασκούμενων, ούτε να περιορίζουν την πρωτοβουλία τους ή να αναχαιτίζουν το κλίμα ελευθερίας του μαθήματος. Στη Δημιουργική Γυμναστική χρησιμοποιείται ο αυτοσχεδιασμός, ως μέσο έκφρασης της κινητικής δημιουργικότητας. Ο αυτοσχεδιασμός μπορεί να έχει ελεύθερη ή κατευθυνόμενη μορφή. Κατά συνέπεια διακρίνεται σε ελεύθερο και κατευθυνόμενο αυτοσχεδιασμό (Θεοδωράκου, 2000). Στη βιβλιογραφία συναντάται και ο όρος πειθαρχημένος αυτοσχεδιασμός (Sawer, 2004a, 2004b). Έμφαση δίνεται στον κατευθυνόμενο αυτοσχεδιασμό, κατά τον οποίο ο δάσκαλος οδηγεί τους ασκούμενους χωρίς να παρεμ-

βαίνει δραστικά στο έργο τους. Στον ελεύθερο αυτοσχεδιασμό χρησιμοποιείται η αμιγής έμμεση μέθοδος διδασκαλίας, κατά την οποία οι παρεμβάσεις του διδάσκοντα στο έργο των διδασκομένων είναι ελάχιστες.

Οι έμμεσες μέθοδοι εφαρμόζονται σε σχετικά ελεύθερα και αυτόνομα συστήματα διδασκαλίας της κίνησης, όπως η κινητική αγωγή, η παιδαγωγική γυμναστική, η δημιουργική γυμναστική, ο δημιουργικός χορός. Τα συστήματα αυτά παρέχουν στους μαθητές δυνατότητα να ασκήσουν την εφευρετικότητα, τη δημιουργικότητα, την αγωνιστικότητα και την περιπετειώδη διάθεση τους. Ένα καλά σχεδιασμένο μάθημα κινητικής αγωγής κατά την Capel (1986), συμβάλλει όχι μόνο στην ανάπτυξη των κινητικών δεξιοτήτων, αλλά και στην ολική ανάπτυξη του παιδιού. Η γυμναστική σε συνδυασμό με τις ρυθμικές και δημιουργικές κινήσεις, τα παιχνίδια και τις αγωνιστικές δραστηριότητες προσφέρει ένα ισορροπημένο πρόγραμμα για τα παιδιά του δημοτικού σχολείου. Τονίζεται ότι η κινητική αγωγή έχει πολύ περισσότερα να προσφέρει στο δημοτικό σχολείο από την αγωνιστική γυμναστική, επειδή αναπτύσσει τις λανθάνουσες δυνάμεις και κινητικές ικανότητες του παιδιού και βελτιώνει την αντίληψη του ίδιου σώματος του και των κινήσεων του. Η κύρια διαφορά μεταξύ της αγωνιστικής γυμναστικής και της κινητικής αγωγής είναι ότι ενώ στην πρώτη περίπτωση, της αγωνιστικής γυμναστικής (Ενόργανη, Ρυθμική κ.λπ.), μια στενή γκάμα κινήσεων αναπτύσσεται σε βάθος, στην κινητική αγωγή δίνεται έμφαση σε μια πλατιά γκάμα κινήσεων, οι οποίες σταδιακά επιλέγονται, οργανώνονται και βελτιώνονται.

3.1. Εξατομίκευση - εσωτερικότητα - εκφραστικότητα

Ένα βασικό στοιχείο στη διδασκαλία της δημιουργικής κίνησης είναι η εξατομίκευση. Τα παιδιά εκλαμβάνονται ως ξεχωριστά άτομα. Στο κάθε παιδί αναγνωρίζονται ιδιαίτερες ικανότητες και διαφορετικές δυνατότητες. Οι οδηγίες σχετικά με το μάθημα αφορούν ατομικά το κάθε παιδί (Kirchner et al., 1978). Η εξατομικευμένη διδασκαλία συμφωνεί με το Πλατωνικό “Φύεται έκαστος ου πάνυ όμοιος εκάστω, αλλά διαφέρων την φύσιν”. Η έννοια της ατομικότητας είναι ιδιαίτερα χρήσιμη στην αγωγή. Ο δάσκαλος στην εξατομικευμένη διδασκαλία στρέφεται στο κάθε παιδί ξεχωριστά, δεδομένου ότι αυτό αποτελεί ένα ξεχωριστό άτομο που διακρίνεται από τα άλλα χάρις στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του (Πασσάκος, 1978).

Σημαντική θέση στη δημιουργική εργασία κατέχει η εκφραστικότητα. Η εξωτερίκευση του εσωτερικού κόσμου του ατόμου μέσα από εκφραστικές κινήσεις επιδρά στην ανάπτυξη της δημιουργικότητας και επίσης έχει μια ψυχοκινητική διάσταση, επειδή μπορεί να επηρεάσει την ψυχοσωματική ισορροπία του, μέσα από την ψυχική και σωματική αλληλεπίδραση που επιτελείται. Εξάλλου, η ενασχόληση με δραστηριότητες καλλιτεχνικής υφής, όπως η εκφραστική κίνηση, η μουσική, η ζωγραφική κ.α., λειτουργεί σαν ερεθίσμα για την εκδήλωση και ανάπτυξη της δημιουργικότητας. Η Mead (1971) υποστηρίζει ότι η δημιουργικότητα στην τελική της μορφή εμφανίζεται όταν πολλές αισθήσεις ερεθίζονται

Καθρέφτης



ταυτόχρονα από πολλά μέρη της προσωπικότητας. Αλλά και ο Maslow (1973), θεωρεί την εκφραστικότητα σημαντικό παράγοντα της δημιουργικότητας, μάλιστα περισσότερο σημαντικό από τις άλλες ιδιότητες της δημιουργικότητας, την επίλυση προβλημάτων και την παραγωγή δημιουργικού έργου.

Στη δημιουργική και εκφραστική κίνηση το σώμα χρησιμοποιείται σαν μέσο επικοινωνίας. Τα παιδιά έχουν τη δυνατότητα να εκφράζουν μέσω του σώματος τα συναισθήματά τους. Η εκφραστικότητα είναι πολλές φορές για τα παιδιά επαρκέστερη από την ομιλία (Jones, 1972). Η εκφραστική και δημιουργική κίνηση σαν μια μορφή και εκδήλωση καλλιτεχνίας επιδρά στην ψυχική ισορροπία του ατόμου, γιατί υποκινεί διεργασίες ανάδυσης απωθημένων βιωμάτων από το υποσυνείδητο του ατόμου και στη συνέχεια επεξεργασίας τους. Όπως αναφέρει ο Maslow (1973) η εκπαίδευση μέσω της τέχνης αποτελεί ένα είδος θεραπείας της ψυχής επειδή επιτρέπει στα βαθύτερα στρώματα της να αναδυθούν και επομένως να ενθαρρυνθούν, να εκπαιδευτούν και να καλλιεργηθούν.

Πάντως, η δημιουργικότητα των μαθητών μπορεί να αναχαιτισθεί από τη μη δημιουργική διδασκαλία. Αυτό συμβαίνει επειδή στη μη δημιουργική διδασκαλία κινητοποιούνται μηχανισμοί που παρεμποδίζουν την ανάπτυξη της δημιουργικής σκέψης. Σύμφωνα με τον Παρασκευόπουλο (χωρίς χρονολογία), τα κυριότερα εμπόδια στην ανάπτυξη της δημιουργικής σκέψης είναι ο φόβος της αποτυχίας, η έλλειψη εμπιστοσύνης στον εαυτό, η προσκόλληση στο κοινώς αποδεκτό, η αυταρχική συμπεριφορά, η έλλειψη ελευθερίας της σκέψης, οι συνεχείς επικρίσεις. Η επιστημονική έρευνα στηρίζει την άποψη ότι η δημιουργικότητα μπορεί να καλλιεργηθεί στο σχολείο μέσα από τα ανάλογα εκπαιδευτικά προγράμματα (Kolloff & Feldhusen, 1990, Παρασκευόπουλος, χωρίς χρονολογία, Ripple, 1989).

Η Δημιουργική Γυμναστική ως τρόπος διδασκαλίας της κίνησης προσβλέπει τόσο στο γυμναστικό όσο και στο ψυχοκινητικό πεδίο ανάπτυξης από την προοπτική της δημιουργικότητας. Επιδιώκεται η γύμναση και η βελτίωση των φυσικών ικανοτήτων του ατόμου, αλλά παράλληλα κινητοποιείται το ψυχικό δυναμικό του και επιστρατεύονται μέσα στο μάθημα εσωτερικές δυνάμεις, οι οποίες ενεργοποιούν ψυχοπνευματικές διεργασίες που βρίσκονται σε μια αμφίδρομη σχέση με τις σωματικές/κινητικές. Στη διαδικασία της δημιουργικής άσκησης συμμετέχει ενεργά ο ψυχοπνευματικός τομέας της προσωπικότητας του ασκούμενου που βρίσκεται σε μια συνεχή αλληλεπίδραση με τον σωματικό/κινητικό, εξασφαλίζοντας την πολύπλευρη ανάπτυξη του ατόμου που αποτελεί άλλωστε και το σκοπό της αγωγής γενικότερα.

3.2. Ο ρόλος του διδάσκοντα

Βασική προϋπόθεση για την κατασκευή και λειτουργία του όλου δημιουργικού και ψυχοκινητικού οικοδομήματος αποτελεί ο δάσκαλος. Είναι απαραίτητη μια διαφορετική αντίληψη για τη διδασκαλία της κίνησης, λόγω των ιδιαιτεροτήτων που εμφανίζει το μάθημα της Δημιουργικής Γυμναστικής. Από το διδάσκοντα απαιτείται βαθιά γνώση του